

Johan Jarlbrink, Patrik Lundell & Pelle Snickars, *Mediernas historia: Från big bang till big data* (Lund: Mediehistoriskt arkiv 2019). 287 s.

Är vi alla medieforskare?

Forskning kring medier och deras historia har i allmänhet avsett massmedier, det vill säga tryckta medier, etermedier, film och internet men även böcker, videogram och fonogram. Forskare från en rad humanistiska och samhällsvetenskapliga discipliner, såsom historiker, litteraturvetare, sociologer och statsvetare har medverkat.

I boken *Mediernas historia: Från big bang till big data* tar Johan Jarlbrink, Patrik Lundell och Pelle Snickars ett betydligt bredare grepp och behandlar en rad medieformer som forntida grottmålningar och hållristningar. Arkeologer som tolkar budskapen i dessa är då medieforskare. Författarna går ännu längre bakåt i tiden, då de hävdar att astronomer som genom sitt medium (radioteleskop) försöker tolka signaler från avlägsna stjärnor ljusår bort även de kan betecknas som medieforskare. Möjligen är detta att något hårdra författarnas slutsatser, men genom att hävda att bilder är medier konstaterar de att mediehistorien är åtminstone 50 000 år gammal.

Vid sidan av det långa tidsperspektivet menar författarna att alla samhällen under historiens lopp varit mediasamhällen. De har alla "administrerats och representerats, bevarat och spridit sin kultur med hjälp av medier som lagrat och överfört olika typer av information" (s. 8).

En annan bärande idé i boken är att olika medier har funnits parallellt. De har varit historiskt överlappande och de har samspelat med varandra. Handskrivna texter försvann inte då tryckpressen introducerades, och tryckta medier växte i symbios och stimulerades av etermediernas tillkomst och frammarsch. Papperstidningar finns kvar (osäkert hur länge) ännu i dag när vi kan läsa de flesta pressorgan på nätet.

Med tillkomsten av skriften gick mediehistorien in i ett nytt skede.

Skriften utvecklades i de forntida flodsamhällena för att nedteckna lagar, skattelängder och för olika typer av inventarieförteckningar. Om dessa medier uppträdde i ett beständigt material har de bevarats till våra dagar. Med uppfinningen av papperet underlättades arabernas stora produktion av vetenskapliga verk, ofta i översättning. Användningen av papper spreds och i slutet av medeltiden var den allmän i Europa. Papperet användes i hög grad för framställning av religiösa skrifter, men för de som inte kunde läsa utgjorde kyrkomålningarna ett effektivt (stödjande) medium. Från kyrkornas predikstolar meddelades nyheter och proklamationer och de fungerade även som annonsmedium. Författarna påpekar att prästernas nyhetsförmedling gjorde att de tidiga tidningarna innehöll få inrikesnyheter. De var redan kända.

Spridningen av böcker och senare tidningar underlättades kraftigt av boktryckarkonsten och det billigare papperet. Författarna påpekar att offentligheten genom den västerländska demokratin i och med den franska revolutionen bestod av "teatrarna och torgen, kaffehuset och salongerna, klubbarna och sällskapen, breven och postväsendet" (s. 109), vilka var lika viktiga som böckerna och tidningarna.

Under 1800-talet skedde, bland annat genom tekniska förändringar, en kraftig ökning av spridningen av tidningar och böcker, vilket stimulerade det individuella läsandet. Författarna framhåller dock att muntliga framföranden också blev viktigare i bland annat politiken och vetenskapliga föredrag. Uppfattningen om pressens enorma betydelse som samhällsinstitution vänder sig författarna emot. De menar att det är en konsekvens av tidningarnas självbild som smittat av sig på historieskrivningen. Bilden är förenklad, "för att inte säga felaktig och vilseledande" (s. 125).

Begreppet media etableras under 1900-talet och man börjar nu tala om massmedier, som dags- och veckopress, tidskrifter, radio, tv, böcker, video och fonogram (vynylskivor, kassetter). Nyheter i form av text och bild spreds i flera av dessa medier, vilka förmedlades ofta genom andra medier, såsom telegraf, telefon och teleprinter. 1900-talet är också massmedieforskningens århundrade. Författarna visar att det var "nazismen som stimulerade forskningen av populär-, medie- och masskultur med fokus på dess betydelse för samhället" (s. 191).

Mediesamhället har förändrats i grunden under de senaste två decennierna, då skiftet från analogt till digitalt ägt rum, en process som fortfarande pågår. Böcker, tidningar och tv-program sprids och läses alltmer digitalt. Flera decennier dessförinnan producerades de digitalt.

Datorerna och deras nätverk betecknar författarna som "de kanske mest komplicerade medie- och kommunikationsformer som människan någonsin konstruerat" och "deras samhälleliga, ekonomiska och kulturella betydelse

kan inte överskattas" (s. 246). Massmediernas former och användningsområden har förändrats. Sociala medier upptar en allt större del av allmänhetens mediekonsumtion och de har fått en kraftigt ökad betydelse för nyhetsförmedling, opinionsbildning samt reklam och marknadsföring. Analog och digitala medier samexisterar dock fortfarande och författarna ser detta som en bekräftelse på den tes man driver i boken om att olika medier funnits parallellt. Gammelmediernas roll som granskare och korrektiv blir enligt recensentens uppfattning allt viktigare.

Utrymmet här har bara medgett några nedslag i den omfångsrika, fak-taspäckade och välskrivna boken. En stor förtjänst med boken är det illustrativa bildmaterialet. En annan positiv sak är att mediehistorikens olika perspektiv visas i form av 17 faktarutor, som var och en presenterar en medieforskarens behandling av ämnet. Som ekonomihistoriker är man naturligtvis glad över att de kända ämneskollegorna Harold Innes och Marshall McLuhan finns med på listan. Innehållet i boken är inte till alla delar lättillgängligt för läsaren, vilket ställer frågan om den tilltänkta publiken. Den är säkert lämplig litteratur för de redan invigda, men kanske mindre lämplig för exempelvis nybörjare på journalistutbildningen. Eftersom den riktar sig till en svensk publik undrar man lite om referenserna. Inga hänvisningar sker exempelvis till några arbeten inom de två stora projekten om den svenska pressens respektive de svenska etermediernas historia. Men, här är recensenten part i målet.

Göteborgs universitet

SVERKER JONSSON

Motzi Eklöf (red.), *Humanimalt: Oss djur emellan i medicin och samhälle förr och nu* (Malmköping: Exempla 2020). 137 s.

Humanimalt är en antologi om "sambandet mellan människor och (andra) djur i sjukdom och hälsa, förr och nu." Det är ett i högsta grad aktuellt ämne när samhällen världen över brottas med att hantera en coronaviruspandemi som, vilket redaktören Motzi Eklöf också noterar inledningsvis, uppges ha sitt ursprung vid en djurmarknad. Men zoonoser och smittspridning är bara en del av detta samband, och boken omfattar mycket annat. Dess syfte är att lyfta fram hela medicinens animalitet: att visa att djur, av många olika slag och i många olika slags roller, har haft stor betydelse för medicinens utveckling och att detta behöver reflekteras i hur vi skriver dess historia.

I inledningskapitlet formulerar Eklöf denna målsättning mot bakgrund